
Паліна Качаткова

...Беларуская мова таямнічая,
як падзеі ў кнігах пра старыя дамы
і прывіды, як лустэрка ў спальні...
Мова прывідаў...

На беразе

Аповед

– Эй, ты, там! На тым беразе! Дура! Прастытутка!

Хлопчык маленькі гайдаецца на вярбе і крычыць, як толькі можа гучна:

– Ты там! Дура! Прастытутка!

На тым беразе гуляюць жанчына з дзяўчынкай. На каго крычыць малы – незразумела. Можа, на адну з іх, можа, – і на абедзвюх, а можа, – і на ўсіх жанчын, якіх спаткае ў жыцці. Гэта так проста і прыемна крычаць:

– Дура! Прастытутка!

Ён у захапленні – яго не дастануць, ён на іншым беразе, яго наогул наўрад ці чуюць, а калі і чуюць, то не звяртаюць увагі. Ды хіба жанчына з дзяўчынкай могуць падумаць, што іх тычацца тыя словы, якія маленькі хлопчык у захапленні выкрывае з іншага берагу.

І відаць, што слова “прастытутка” здаецца яму самым абразьлівым з усіх словаў:

- Прастытутка!
- Вельмі абразьліва.

III

На тым беразе гарыць трава. Красавік. Нехта падпаліў сухую траву, і высокі бераг зрабіўся вогненным. Пахне дымам. Ад ракі цягне вільгацьцю, у вадзе плаваюць вадзяныя пацукі – іх жыцьцё можна назіраць, калі сядзіш над вадой ціха і не варушышся. Хутка кладзецца змок, а з ім зьяўляецца і холад. Шугае полымя ў цемры... зьлізвае сухую траву з таго берагу, пакідае за сабой адно – чорную зямлю. Ня бачна ў цемры вадзяных пацукі. Трэба ісьці дадому. І тут зьяўляюцца галасы. Маладыя. Гавораць між сабою людзі, нябачныя ў цемры.

- Цікава, а што, калі б тады яна засталася жывая? – сказаў адзін.
  - Не засталася б... Я сам ледзь выбраўся, – адказаў яму другі, таксама нябачны.
  - Але калі б тады даведаліся... Цябе пасадзілі б...
  - Не пасадзілі б... У дзевяць гадоў ня садзяць...
  - Ой, ну што вы, давайце пра што-небудзь іншае, – гэта ўжо жаночы голас.
  - Пасадзілі б, пасадзілі... Забралі б у спецыяльную школу для «малалетак».
  - За што? Я сам мог загінуць, яна ўчапілася мне за ногі і не адпускала, а лёд крышыўся... У мяне ўжо не было сілаў.
  - І таму ты адбіваўся ад яе нагамі...
  - Гэта быў няшчасны выпадак... Мне было 9 гадоў...
  - Хлопцы супакойцеся, а то я зараз пайду дахаты.
  - Няшчасны... Толькі ніхто так і не даведаўся, што тут было... Інакш бы ты сеў.
  - А я і так сеў...
  - Сеў... Толькі не за гэта...
  - А якая розьніца?
  - Але, калі б тады даведаліся, што мы...
  - Усё, хопіць, – сказала дзяўчына. – Яе даўно няма, а мы ёсьць.
- Тры чалавекі схіліліся над кволым агеньчыкам, які трапятаў ля самай зямлі і ніяк не хацеў разгарацца. Яны спрабавалі распаліць вогнішча. І быў з імі яшчэ адзін чалавек – маленькае дзіцё ў вазочку. Яно маўчала ўвесь гэты час і раптам заплакала... Прачнулася...
- Дзевяць гадоў таму ў гэтым месцы ўзімку ўтапілася дзяўчынка. Разам з санкамі. Тады ўсе здзіўляліся, як і чаму яна пайшла на другі бераг адна.

III

Беларуская мова таямнічая, як падзеі ў кнігах пра старыя дамы і прывіды, як люстэрка ў спальні... Мова прывідаў...

Заўсёды хацелася напісаць такое апавяданьне... Ноч. Чалавек сьпіць, але вельмі трывожна. Уначы ён чуе розныя гукі: то незразумелыя крыкі на рацэ, то вецер у дрэвах, то катой на гарышчы, то быццам бы

нехта ходзіць, рухаецца ў цемры, то начныя матылькі б'юцца ў вакно. І так неспакойна сьпіцца гэтаму чалавеку, так часта ён прачынаецца... І адчувае: навокал усё варушыцца, жыве сваім жыцьцём, а ён чуе адно – водгульле таго начнога жыцьця – цені на сьцяне ды начныя крокі. А дом, у якім сьпіць чалавек стаіць на беразе ракі. Зранку чалавек прачынаецца, выходзіць на бераг, заходзіць у ваду і плыве на той бераг. Жоўты пясок на дне, вада – халодная пасля ночы, хвалі пасярэдзіне ракі перашкаджаюць плыць. Ён пераплывае раку, выходзіць на бераг... І вось тут... Край. Тут усё абрываўлася. Я ня ведала, абсалютна ня ведала, што будзе далей. У адным варыяньце ён знаходзіў пячору з выявай зьмяі, а перад выявай – слоік з засохлымі палявымі кветкамі. У іншым варыяньце ён сустракаў сімпатычнага зьвярка, які гаварыў чалавечай мовай і пачынаў з ім сябраваць — ішоў поруч і размаўляў. У яшчэ адным варыяньце – нічога не знаходзіў, нікога не сустракаў і вяртаўся ў свой дом на беразе ракі... Але такое апавяданьне не было напісанае, бо незразумела, як яго пісаць.

На беразе Дняпра ёсьць вялікія камяні. Розныя. Ёсьць ахвярны камень. У ім пасярэдзіне выбітая адтуліна для крыві, як рана, як парэз у камні. Вяскою, восеньню і нават летам у самае гарачае надвор'е ў ім стаіць вада. Узімку вада замярзае, камень пакрываецца ледзянымі карункамі. Побач з каменем – крыніца. Летам яе хаваюць хмызы, і толькі той, хто ведае, дзе яна, можа напіцца з яе. А ўзімку крыніца навідавоку – у ёй можна бачыць самыя дробныя каменьчыкі на дне, нібыта вады і няма.

III

На беразе ёсьць чорны камень і ёсьць белы. Летнім днём сонца награве белы камень, але ўначы белы камень хутка астывае і робіцца зусім халодным. А чорны камень і ноччу цёплы. Калі прыйдзеш, пагаварыць – каля белага каменю, абавязкова сарвешся, пасварышся, паскандаліш. На чорным камені зусім ня хочацца сварыцца. На ім добра сядзець і спакойна гаварыць пра тое, чаго ніколі не было і ня будзе. Апоўначы вакол чорнага каменю зьбіраецца туман.

І вось маленькі кудлаты сабачка, які ціха побач са мною сядзеў на камені пачаў гырчэць у цемру і дрыжаць. З туману зьявіўся хлопец з перавязанай рукой.

– Вы ня бачылі тут хлопца з дзяўчынай?

– Не...

– Дайце прыпаліць. Вы не падумайце, у мяне былі свае цыгарэты. Але я тут... адышоўся і зьнікла ўсё – сябар, дзяўчына, а цыгарэты і яшчэ нешта маё ў іх засталася.

– Усё, не шукай ты нічога – зьвёў сябар дзяўчыну, выпалілі яны твае цыгарэты і выпілі тваю гарэлку. І яшчэ нешта зрабілі... Ці яшчэ зробіць... А што у цябе з рукой?

– Парэзаў на працы.

– А кім ты працуеш?

– Уцілізатарам...

– А што вы утылізуеце?

Хлопец паглядзеў на сабачку, які сядзеў на камені і сказаў:

– Вось калі памрэ ваш сабачка, вы яго да нас прыносьце, а мы вам замест яго мех костнай мукі выдадзім.

III

І яшчэ хацелася б стварыць кліп песьні на словы Максіма Багдановіча: “За дахамі места памеркла нябёс пазалота”. Сучасны хлопец, сучасна апрануты (да 25 гадоў) адключае інтэрнэт на сваім кампутары ў звычайным пакоі. На экране кампутара – застаўка: начны матылёк – бражнік “мёртвая галава”. Хлопец устае з-за кампутару ідзе на кухню, глядзіць у вакно. За вакном Менск. Шматпавярховыя дамы, траса Менск-Масква. Раптам за вакном зьяўляецца рой матылёў, яны трапечуцца і зацягваюць юнака, як вір. І ён апынаецца ў пакоі пачатку стагоддзя ў прастытуткі. Ён ужо апрануты інакш – на ім формыны кіцель ліцэіста. Побач жанчына. Ён выходзіць на лесьвіцу. Па дарозе сустракае наступнага кліента, яны робяць выгляд, што не зьвяртаюць увагі адзін на аднаго, праходзяць побач быццам невідучыя. А можа... Адзін з іх сапраўды ня бачыць. Недзе на версе зноў адчыняюцца і з грукатам зачыняюцца дзьверы... Юнак выходзіць на вулкі Вільні. Начны праход пад Вострай брамай, паварот да абраза, але ён зачынены на ноч... Вадасьцёкі па баках вуліцы блішчаць пад ліхтарамі. Ён трапляе на зусім цёмную вуліцу, глухую, ліхтары сьвецяць здалёк. Мост... вада пад мастом. Начныя краявіды Вільні. І вось зьяўляецца барочная скульптура з касьцёлу Пятра і Паўла ў Вільні – вялікая белая сьмерць б’е ў барабан і эффект такі, быццам бы адна з палачак у яе кранаецца з месца. Зноў зьяўляецца рой матылёў. Гасьне экран кампутара...

III

Восень. Ужо ня жоўтыя, а шэрыя лісты чапляюцца да абутку, наліпаюць і цягнуцца ў дом. Мышы таксама ідуць у дом, таму патэльні на пліце трэба пераварочваць дагары дном, каб мышы ня поўзалі. Мышы ўладкоўваюцца ў доме, рыхтуюць сабе гнёзды. Падаюць ноччу з шафаў плюшавымі шэрымі камякамі і пішчаць. І неўзабаве лёд пакрые раку, і праз яе ляжа дарога – можна будзе пешкам хадзіць на той бераг.

9 сьнежня 2007 году,
Вільня.

